

Vergaderjaar 2020–2021

34 293

Renovatie Binnenhof

Nr. 122

**BRIEF VAN DE STAATSSECRETARIS VAN BINNENLANDSE ZAKEN
EN KONINKRIJKSRELATIES**

Aan de Voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal

Den Haag, 9 juli 2021

Hierbij ontvangt u de voortgangsrapportage over de renovatie van het Binnenhof. In deze zesde voortgangsrapportage zal ik, naast de algemene voortgang van het project, eveneens ingaan op de toezeggingen die ik in recente brieven¹ en tijdens het AO Renovatie Binnenhof van 14 januari jl. (Kamerstuk 34 293, nr. 116) heb gedaan en op de aangenomen moties tijdens het VAO Renovatie Binnenhof van 28 januari jl.

Deze rapportage is als volgt opgebouwd:

1. Governance Renovatie Binnenhof
2. Stand van zaken renovatie, inclusief duurzaamheid
3. Stand van zaken tijdelijke huisvesting, inclusief aandacht voor COVID-19
4. Financiën
5. Risico's en beheersing
6. Communicatie en omgeving

1. Governance Renovatie Binnenhof

In het AO en VAO Renovatie Binnenhof van respectievelijk 14 en 28 januari jl. is stilgestaan bij de governance van het project. Hierbij zijn de moties van het lid Beckerman c.s. en van het lid Middendorp en Bisschop (Kamerstuk 34 293, nrs. 110 en 111) aangenomen. Op basis hiervan heb ik – na consultatie van de gebruikers – aan de heer J.W. Remkes gevraagd om door middel van interviews met betrokkenen en documenten een analyse uit te voeren van de huidige situatie en aanbevelingen te doen om de governance te verbeteren. Ik deed dit verzoek mede in het licht van het feit dat de renovatie een volgende uitvoeringsfase in gaat.

Op basis van het rapport van de heer Remkes en zijn presentatie in de ambtelijke stuurgroep van 26 mei jl. kom ik tot de volgende drie bevindingen. Het is ten eerste van het grootste belang dat gezamenlijk alle

¹ Kamerstuk 34 293, nr. 120.

inspanningen zijn gericht op het halen van de doelstelling om de renovatie binnen vijfentwintig jaar (kamerstuk 34 293, nr. 2) daadwerkelijk te halen. Vanuit dat perspectief gezien is het nog belangrijker om een governance zo in te richten dat er snel tot besluitvorming gekomen kan worden. Daarom hecht ik eraan de ambtelijke stuurgroep in de huidige samenstelling te laten bestaan. De leden van deze stuurgroep bestaan uit een (onafhankelijk) voorzitter, de Griffiers van de Eerste en Tweede Kamer, de secretaris-generaal van het Ministerie van Algemene Zaken, de Secretaris van de Raad van State en de projectdirecteur renovatie Binnenhof van het Rijksvastgoedbedrijf. Voorts hebben in deze stuurgroep zitting de directie Financiën en Economische Zaken van het Ministerie van BZK en de Rijksbouwmeester. De directeur-generaal van het Rijksvastgoedbedrijf heeft voor dit overleg een open uitnodiging. Deze stuurgroep is gezamenlijk op basis van hun interne beraadslaging goed in staat tijdig knopen te kunnen doorhakken. Ten tweede neem ik het voorstel over tot het voeren van een halfjaarlijks bestuurlijk overleg tussen de vicepresident van de Raad van State, de voorzitter van de Eerste Kamer, de voorzitter van de Tweede Kamer, de Minister-President en de verantwoordelijk bewindspersoon. Dit bestuurlijk overleg staat in het teken van overkoepelende onderwerpen met betrekking tot de renovatie van het Binnenhof. Ook onderwerpen die op het eerste gezicht vooral gerelateerd zijn aan één gebruiker, maar die door onvoldoende voortgang gaan raken aan de belangen van meerdere gebruikers komen in het bestuurlijk overleg aan de orde. Opschaling door de voorzitter, een gebruiker of de verantwoordelijk bewindspersoon vindt alleen vanuit de stuurgroep naar het bestuurlijk niveau plaats bij majeure dilemma's die afwijken van het vastgestelde plan wat betreft inhoud, budget en tijd. In beginsel lijkt mij een halfjaarlijks overleg voldoende, tenzij een kwestie zo urgent is dat tussentijdse sondering tijdens een extra ingelast bestuurlijk overleg nodig is.

Tenslotte neem ik de aanbevelingen van de heer Remkes met betrekking tot de informatievoorziening over. In de derde voortgangsrapportage heb ik u gemeld dat ik vanaf 7 oktober 2019 het beleid inzake de geheimhouding binnen het programma renovatie Binnenhof heb aangepast naar de lijn van «openbaar tenzij» (Bijlage bij Kamerstuk 34 293, nr. 84). Deze lijn zet ik vanzelfsprekend graag door, waarbij aanvullend op mijn eerder genomen besluit in het vervolg ook de besluiten van de ambtelijke stuurgroep Binnenhof en de besluitenlijst van het bestuurlijk overleg openbaar worden gemaakt. Ik acht het namelijk van groot belang dat de vaste Kamercommissie Binnenlandse Zaken goed op de hoogte is van de besprekingen in de stuurgroep en het bestuurlijk overleg. Ter voorbereiding van Commissievergaderingen is deze Kamercommissie in haar controlerende functie eveneens gebaat bij technische briefings, waarbij onderwerpen in het kader van deze renovatie vanuit het Rijksvastgoedbedrijf, maar ook vanuit de gebruikers kunnen worden toegelicht.

Na bespreking met alle betrokkenen zal een volledig overzicht volgen over hoe met de aanbevelingen wordt omgegaan. Daarmee is de governance van het project toegesneden op de volgende uitvoeringsfase van het project na de verhuizing naar de tijdelijke huisvestingen en de start van de daadwerkelijke renovatie van het Binnenhofcomplex.

2. Stand van zaken renovatie Binnenhof

De verschillende Voorontwerpen (VO), behoudens het VO van gebouwdeel AZ en de publieksentree voor de Tweede Kamer, zijn inmiddels vastgesteld.

Op 26 maart jl. zijn de eerste aanvragen Omgevingsvergunning voor de gebouwdelen op het Binnenhof ingediend. De gemeente Den Haag heeft het BVC-hoofdlijnenplan² goedgekeurd welke momenteel wordt uitgewerkt ten behoeve van de omgevingsvergunning.

De renovatie start vanaf 1 oktober a.s., direct nadat de gebouwen door gebruikers zijn overgedragen. De renovatie start met aanvullende destructieve onderzoeken om zo goed mogelijk eventuele verborgen gebreken en zaken als bijvoorbeeld de aanwezigheid van asbest» in kaart te brengen. Deze destructieve onderzoeken kunnen plaatsvinden als gebruikers zijn verhuisd, vanwege overlast en te treffen beheersmaatregelen.

Gebouwdeel Tweede Kamer

Het Presidium van de Tweede Kamer is op 25 maart jl. akkoord gegaan met het VO voor gebouwdeel Tweede Kamer. De Omgevingsvergunning voor dit gebouwdeel is aangevraagd op 28 mei jl. Het definitief ontwerp (DO) is eind deze zomer gereed voor toetsing.

Voor de centrale publieksentree zijn verschillende opties onderzocht, zowel binnen als buiten de huidige contouren van het complex. Een verdiepte entree op de Hofplaats is vanuit veiligheidsperspectief de voorkeursvariant van de gebruiker Tweede Kamer. Met de recente voorjaarsbesluitvorming is vanuit veiligheidsperspectief budget beschikbaar gekomen voor deze voorkeursvariant. Het VO voor de entree is eind van deze zomer gereed, wat past binnen de totale planning van de renovatie. Een impressie van de voorkeursvariant uit het vastgestelde Functioneel VO³:

Ten aanzien van de gewijzigde motie van het lid Bisschop⁴ betreffende de Oude Zaal heb ik u in reactie op een commissiebrief⁵ en tijdens het recente AO aangegeven dat ik in dit bijzondere geval zelf het initiatief heb genomen tot het opstellen van een verzoek tot wijziging van het ontwerp. Dit doe ik uiteraard samen met de gebruiker Tweede Kamer. Het eerste bouwhistorisch onderzoek, met onder andere aandacht voor de Oude Zaal is inmiddels gereed en wordt openbaar gemaakt op de website van het

² Bereikbaarheid, veiligheid en communicatie.

³ Openbaar gemaakt op de website van het project renovatie Binnenhof.

⁴ Kamerstuk 34 293, nr.92.

⁵ Kamerstuk 34 293, nr.96.

Rijksvastgoedbedrijf. De herinrichting van de Oude Zaal gaat onderdeel uitmaken van het definitief ontwerp.

Gebouwdeel Eerste Kamer

Het VO van gebouwdeel Eerste Kamer is begin oktober 2020 vastgesteld en de Omgevingsvergunning is op 26 maart jl. aangevraagd. Het DO is begin april van dit jaar inhoudelijk vastgesteld door de Eerste Kamer. De overige toetsresultaten zijn voorzien in de zomer.

Gebouwdeel Raad van State

Het VO van gebouwdeel Raad van State is vastgesteld en de aanvraag voor de omgevingsvergunning is op 26 maart ingediend. Het DO is in concept gereed en wordt thans getoetst op alle aspecten. Vaststelling is voorzien in de zomer.

Buitenruimte

Het VO voor de buitenruimte is gereed. In het proces van toetsing en vaststelling is ook de gemeente Den Haag betrokken. Het DO wordt vastgesteld als de overige DO's van de afzonderlijke gebouwdelen gereed zijn, gezien de invloed van de precieze maatregelen op het ontwerp van de buitenruimte.

Duurzaamheid

In het VAO Renovatie Binnenhof is de motie van het lid Smeulders c.s. aangenomen⁶. Deze motie verzoekt de regering «zich er maximaal voor in te spannen dat het hele Binnenhofcomplex zo duurzaam mogelijk gerenoveerd wordt, waarbij in ieder geval HR++-glas en voorzetwanden om de isolatie verder te verbeteren worden toegepast, en de Kamer hierover voor de start van de renovatie te informeren». Er is gekeken naar extra duurzaamheidsmaatregelen die een maximaal effect hebben en die daarnaast geen noemenswaardig effect hebben op de planning van het project. Installatietechnisch wordt het gehele complex voorzien van nieuwe energiezuinige installaties die, mede door de toekomstige aansluiting op EnergieRijk Den Haag (ERDH), voor een steeds groter deel gevoed worden door duurzame bronnen. Ook worden zonnepanelen geplaatst op de platte daken. Bouwkundig wordt ten aanzien van de gebouwschil aanvullend geïnvesteerd in duurzaamheidsmaatregelen die het energieverbruik verder verminderen. De concrete maatregelen die in de motie zijn genoemd, namelijk HR++ isolatieglas en voorzetwanden met isolatie, voer ik door. Dit uiteraard binnen de randvoorwaarden van het monument⁷. In de paragraaf financiën wordt nader ingegaan op de financiële consequenties. Hiermee geef ik uitvoering aan de motie Smeulders c.s.

3. Stand van zaken tijdelijke huisvesting

Tweede Kamer

Het pand B67 is opgeleverd en op 1 maart jl. overgedragen aan de gebruiker⁸. Op dit moment worden de resterende verzoeken tot wijziging

⁶ Kamerstuk 34 293, nr. 112.

⁷ Kader zoals ook genoemd in de vierde rapportage Renovatie Binnenhof (Kamerstuk 34 293, nr. 94).

⁸ Kamerstuk 34 293, nr. 117.

(VtW's), waarover ik u eerder informeerde⁹, gerealiseerd. Zij zijn bouwkundig, in relatie tot overlast, gereed voor de start van het parlementaire jaar. Onderdeel daarvan is het pand gereed maken voor gebruik met inachtneming van COVID-19. De gebruiker heeft daarbij aangegeven welke aanvullende maatregelen noodzakelijk worden geacht. Dit leidt tot een ophoging van het beschikbare budget, waar ik in de paragraaf Financiën op zal terugkomen.

De gebruiker Tweede Kamer werkt, in afstemming met het Rijksvastgoedbedrijf, aan de voorbereidingen voor de verhuizing van het Binnenhof naar het pand B67. De start van de verhuizing is voorzien op 9 juli a.s., waarna de verhuizing 23 augustus a.s. is voltooid. Tijdens het zomerreces kan de Tweede Kamer bij spoeddebatten gebruik maken van de Ridderzaal.

In het AO van 14 januari jl. is aandacht geweest voor de beveiliging van het pand B67. Hierover heb ik u vertrouwelijk een rapport gestuurd¹⁰. De beveiliging wordt nader uitgewerkt door de gebruiker en de gemeente Den Haag waarmee het parlementaire proces, direct vanaf de verhuizing, op veilige wijze doorgang kan vinden.

In goed overleg tussen de gebruiker Tweede Kamer, de exploitant van het kinderdagverblijf en het Rijksvastgoedbedrijf is in de nabijheid van de tijdelijke huisvesting van de Tweede Kamer passende huisvesting gevonden voor het Kinderdagverblijf. Alle werkzaamheden zijn erop gericht het kinderdagverblijf bij de start van het parlementaire jaar in de tijdelijke huisvesting, operationeel te hebben.

Nieuwspoort zal niet gelijktijdig met de Tweede Kamer kunnen verhuizen naar de tijdelijke huisvesting in B67. In goed overleg tussen Nieuwspoort, de Tweede Kamer en het Rijksvastgoedbedrijf is daarom een tussenoplossing gecreëerd, waarbij de sociëteitsfunctie in een tijdelijke situatie in B67 gesitueerd wordt. Formele instemming hiervoor is gegeven door het bestuur van Nieuwspoort, de gebruiker Tweede Kamer en het Rijksvastgoedbedrijf.

Eerste Kamer / Raad van State

Vanaf begin februari heeft RVB ten behoeve van de gebruikers Eerste Kamer en Raad van State in een aantal fasen de verschillende ruimten in de tijdelijke huisvesting Lange Voorhout 34 (LV34) voorlopig in gebruik genomen. De volledige oplevering van het pand en volledige overdracht aan de gebruikers is eind juli a.s. voorzien. In dit pand wordt momenteel een COVID-19 onderzoek uitgevoerd, dat in juli 2021 gereed zal zijn. Hierbij is aandacht voor eventuele organisatorische maatregelen. De voorbereiding op de verhuizing van de gebruikers naar het pand LV34 is in volle gang.

Algemene Zaken

In de vorige voortgangsrapportage heb ik aangegeven dat alle inspanningen erop gericht zijn om eind 2021 de tijdelijke huisvesting van Algemene Zaken bouwkundig gereed te hebben. Tegelijk heb ik gewezen op het feit dat het terrein van het Catshuis verder geschikt gemaakt moet worden voor de toekomstige functie tijdens de tijdelijke huisvesting, zoals het daar laten plaatsvinden van de ministerraad. Dit brengt een aantal nog te analyseren aandachtspunten rond de beveiliging met zich mee die op

⁹ Kamerstuk 34 293, nr. 107.

¹⁰ Kamerstuk 34 293, nr. 109.

zich oplosbaar lijken, maar gecompliceerd zijn en op consequenties worden gezien en gewogen. In de zomerperiode vinden nadere analyses naar verschillende alternatieven plaats, waarover ik u na het reces nader zal informeren.

4. Financiën

In het AO van 14 januari jl. en specifiek in reactie op de motie van het lid Middendorp / Bisschop¹¹ heb ik de toezegging gedaan om meer inzicht te geven in de financiële stand van zaken van het project van de renovatie van het Binnenhof.

Ontwikkelingen budget

In de beantwoording van de Kamervragen op de vierde en vijfde voortgangsrapportage heb ik u de meest recente stand van het budget gemeld inclusief de opbouw daarvan. Ik rapporteer vanaf nu als vast onderdeel van de voortgangsrapportage – conform de beantwoording van vragen tijdens het AO -toekomstige mutaties op het projectbudget. Het uitgangspunt in de renovatie van het Binnenhofcomplex blijft dat het project binnen de afgesproken randvoorwaarden gerealiseerd zal worden: sober en doelmatig en binnen de vastgestelde kaders, inclusief prijspeil-correctie. Zoals u bekend is zijn er daarnaast vier disclaimers besproken die het bijstellen van het budget noodzakelijk kunnen maken:

1. Marktspanning
2. Extra eisen beveiliging
3. Extra eisen duurzaamheid
4. Onvoorzien technische uitvoeringsrisico's

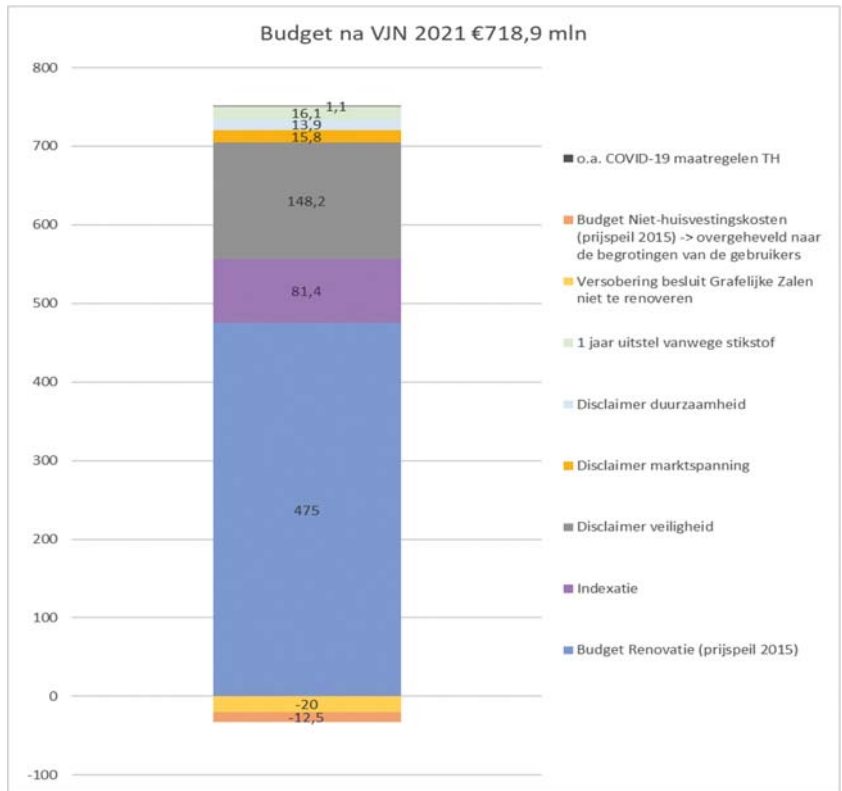
In de recente voorjaarsbesluitvorming heeft besluitvorming plaats gevonden op de disclaimers veiligheid en duurzaamheid:

- Het gaat om veiligheidseisen bovenop hetgeen waarmee rekening was gehouden in het initiële budget. Dit betreft een investeringsbedrag van € 127 mln. De NCTV heeft op basis van inlichtingen, dreigingsanalyse en risico's (die opgesteld zijn door de AIVD) een scenariobeeld gegeven aan de beveiligingsambtenaar als vertegenwoordiger van de gebruiker. De gebruiker bepaalt op basis van dit scenariobeeld welk pakket aan veiligheidsmaatregelen noodzakelijk is en deze maatregelen vinden uiteindelijk zijn weerslag in het Programma van Eisen beveiliging. Tijdens de vaststelling van de scope van het project en de daarmee gemoeide raming is rekening gehouden met beveiligingsmaatregelen die toen bekend waren. Dit was dus voorafgaand aan de vaststelling van het genoemde Programma's van Eisen Beveiliging. Daarna hebben nieuwe inzichten en veranderende uitwerking geleid tot hogere eisen ten aanzien van veiligheid. Dit is in 2020 gebeurd voor de tijdelijke huisvestingen waarover u reeds in de vierde rapportage bent geïnformeerd. Dit is nu ook aan de orde bij de ontwerpen voor de complexdelen van de renovatie¹². Onderdeel van dit bedrag vormen bijvoorbeeld de (vanuit veiligheidsperspectief) voorkeursvariant van de publieksentree van de Tweede Kamer en de gracht aan de Buitenhof-zijde.
- De andere disclaimer betreft duurzaamheid, zoals eerder benoemd bij de paragraaf Stand van zaken Renovatie. Dit betreft een investeringsbedrag van € 13,9 mln. In de bijlage van de vijfde rapportage renovatie Binnenhof is meer inzicht gegeven in de afzonderlijke kosten van de maatregelen en terugverdientijden.

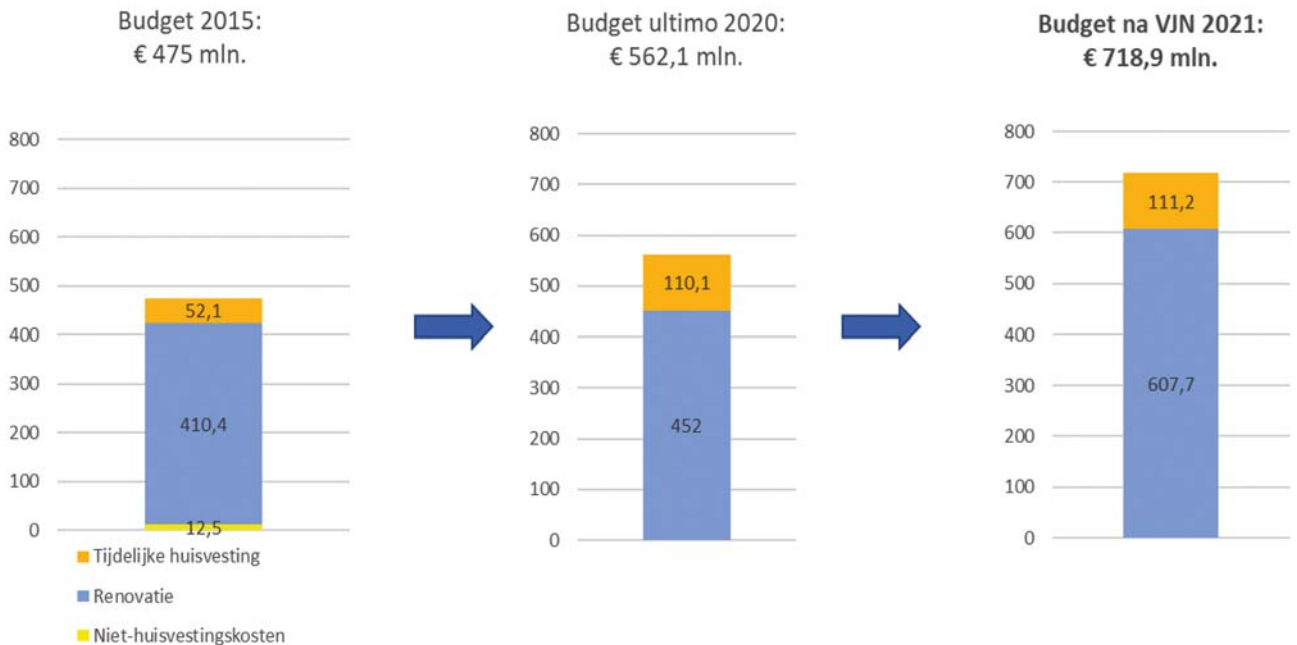
¹¹ Kamerstuk 34 293, nr. 111.

¹² Deze zijn beoordeeld op o.a. tijd en geld, zoals benoemd in de vijfde rapportage Renovatie Binnenhof (Kamerstuk 34 293, nr. 103).

Dit leidt tot de volgende opbouw van het budget:

Het budget kent daarmee op dit moment de volgende ontwikkeling¹³:

¹³ Eerdere budgettaire ontwikkeling toegelicht in Kamerstuk 34 293, nr. 107.

Toelichting:

Het vastgestelde budget voor het gehele project renovatie Binnenhof is € 475 mln. prijspeil 2015 en bestaat uit:

Budget 2015	(€)
Budget Renovatie (prijspeil 2015) <i>Ten behoeve van de renovatie van het Binnenhofcomplex zelf.</i>	410,4 mln
Budget Tijdelijke huisvestingen (prijspeil 2015) <i>Ten behoeve van de tijdelijke huisvestingen.</i>	52,1 mln
Budget Niet-huisvestingskosten (prijspeil 2015) <i>Bijdrage voor niet-huisvestingskosten. Deze middelen voor de verhuizing naar de tijdelijke huisvestingen zijn inmiddels overgemaakt naar de betreffende gebruikers.</i>	12,5 mln
TOTAAL	475 mln

Geactualiseerd naar prijspeil ultimo 2020 is het budget voor het gehele project renovatie Binnenhof € 562,1 mln. en bestaat uit¹⁴:

Budget ultimo 2020	(€)	(€)
Budget renovatie (prijspeil 2015)	410,4 mln	
+ Indexatie naar prijspeil 2020	61,6 mln	
- Versobering door het besluit de Grafelijke Zalen niet te renoveren	-/- 20 mln	
Totaal renovatie		452 mln
Budget Tijdelijke huisvestingen (prijspeil 2015)	52,1 mln	
+ Indexatie naar prijspeil 2020	5 mln	
+ Disclaimer veiligheid en marktspanning	36,9 mln	
+ 1 jaar uitstel vanwege stikstof	16,1 mln	
Totaal Tijdelijke huisvestingen		110,1 mln
TOTAAL		562,1 mln

Geactualiseerd na voorjaarsbesluitvorming 2021 is het budget voor het gehele project renovatie Binnenhof € 718,9 mln. en bestaat uit:

Budget na VJN 2021	(€)	(€)
Budget renovatie (ultimo 2020)	452 mln	
+ Indexatie ultimo 2021	14,8 mln	
+ Disclaimer veiligheid	127 mln	
+ Disclaimer duurzaamheid	13,9 mln	
Totaal renovatie		607,7 mln
Budget Tijdelijke huisvestingen (ultimo 2020)	110,1 mln	
+ o.a. covid – 19 maatregelen ¹	1,1 mln	
Totaal Tijdelijke huisvestingen		111,2 mln
TOTAAL		718,9 mln

¹ De te nemen COVID-19 maatregelen, alsmede doorvoering van de VtW's waarover ik u in de 5e rapportage heb geïnformeerd.

Het investeringsbudget leidt tot jaarlijkse afschrijvingen en rente. Dit wordt in de begroting vertaald naar een jaarlijkse gebruikersvergoeding vanuit beleidsartikel 9 «uitvoering Rijksvastgoedbeleid» van de begroting

¹⁴ Kamerstuk 34 293, nr. 95. Nadere toelichting is ook gegeven in de vijfde rapportage project Renovatie Binnenhof.

van BZK die de dekking vormt voor het investeringsbudget, vergelijkbaar met de systematiek bij de tijdelijke huisvestingen¹⁵.

Ten aanzien van de disclaimers marktspanning en onvoorziene technische uitvoeringsrisico's bestaat er de mogelijkheid, zoals ik heb aangegeven bij beantwoording op de schriftelijke vragen bij de 4^e rapportage¹⁶, dat er in de komende jaren een beroep op gedaan zal moeten worden. Ten aanzien van de disclaimer marktspanning is in het budget rekening gehouden met 2,5% aan jaarlijkse indexatie, maar in 2019 zijn de noodzakelijke middelen toegevoegd voor het effect van de hogere bouwindexatie en marktspanning op de projecten van de tijdelijke huisvestingen van de gebruikers. Een dergelijk effect kan ook optreden voor renovatie van de gebouwdelen van het Binnenhof. Hierover is meer duidelijk als de volledige contractering is afgerond.

Ten aanzien van de disclaimer onvoorziene technische uitvoeringsrisico's zijn de aanstaande destructieve onderzoeken van belang. Deze gaan plaatsvinden in de gebouwdelen zodra de bewoners zijn verhuisd, dit vanwege de noodzakelijke beheersmaatregelen en overlast. Op deze twee disclaimers ga ik in de komende rapportages, wanneer meer inzicht is in de uitkomsten van de destructieve onderzoeken en de contractering, nader in.

Gerealiseerde uitgaven

Bij de beantwoording van Kamervragen bij de vierde¹⁷ als de vijfde rapportage project Renovatie Binnenhof is inzicht gegeven de gerealiseerde uitgaven tot dan toe. In onderstaande tabel kunt u de uitgaven tot nu toe zien, uitgesplitst voor het deel gerelateerd aan de renovatie en de tijdelijke huisvestingen.

De totale uitgaven tot nu toe en het resterend budget:

Uitgaven die behoren tot het projectbudget (in mln. €)	tot 3 mei 2021 ¹	Resterend budget
Tijdelijke huisvesting		
waarvan B67	54,8	
waarvan LV34	21,8	
waarvan AZ	2,8	
subtotaal	79,4	
Renovatie Binnenhofcomplex ²	54,6	
totaal	134,0	584,9³

¹ Dit betreft alleen de uitgaven. Daarnaast zijn er uiteraard al meer verplichtingen aangegaan die nog tot uitgaven zullen gaan leiden.

² Betreft alle activiteiten ter voorbereiding en start van de renovatie zelf waaronder VO's / DO's en eerste onderzoeken.

³ Betreft prijspeil ultimo 2021. Betreft het resterende projectbudget voor het gehele project renovatie Binnenhof. Vanwege commerciële vertrouwelijkheid kan er alleen op totaalniveau openbaar inzicht worden gegeven in het resterend budget.

In het AO van 14 januari jl.¹⁸ heb ik de Tweede Kamer aangeboden een technische briefing te verzorgen voor toelichting op de financiële paragraaf uit elke voortgangsrapportage.

¹⁵ Kamerstuk 34 293, nr. 103.

¹⁶ Kamerstuk 34 293, nr. 95.

¹⁷ Kamerstuk 34 293, nr. 95.

¹⁸ Kamerstuk 34 293, nr. 116.

5. Risico's en beheersing

In de paragraaf financiën is nader ingegaan op de stand van zaken ten aanzien van de vier genoemde disclaimers, die zijn gerelateerd aan exogene ontwikkelingen en risico's en die het bijstellen van het budget noodzakelijk kunnen maken. In de vorige voortgangsrapportages ben ik ingegaan op een aantal risico's zoals de effecten van de COVID-19 uitbraak. Voor de tijdelijke huisvesting van AZ heeft dit gevolgen gehad en ik heb in de vorige voortgangsrapportage aangegeven dat de exacte gevolgen nog verder uitgewerkt moesten worden. Zoals eerder gemeld, kan het huidige COVID-19 regime worden gehandhaafd in de tijdelijke huisvestingen of worden aanvullende COVID-19 maatregelen getroffen, ook al is nog niet helder of de COVID-19 maatregelen nog (structureel) nodig zullen zijn tegen de tijd dat de tijdelijke huisvestingen in gebruik worden genomen.

Daarnaast is 26 maart jongstleden gestart met de vergunningsaanvraag voor verschillende gebouwdelen voor de renovatie. Ter voorbereiding van de aanvraag voor de omgevingsvergunningen heeft overleg plaatsgevonden met de gemeente Den Haag, de Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed en Monumentenzorg om mogelijke risico's op vertraging te mitigeren. Als de vergunningen zijn aangevraagd maakt inspraak onderdeel uit van de procedure. Om belanghebbenden goed mee te nemen, zijn informatiebijeenkomsten georganiseerd, zoals 17 mei jl. Momenteel loopt ook de vergunningsprocedure voor de tijdelijke huisvesting van AZ, hierover is op 20, 22 en 26 april jl. een drietal informatiebijeenkomsten georganiseerd.

Gezien de doorlooptijd van het project kan er voortschrijdend inzicht ontstaan in de scope van het project. Om dit risico zo goed mogelijk te beheersen wordt bij ontwerpen intensief met gebruiker samen opgetrokken. Daarnaast wordt in de stuurgroepen per gebruiker het scopewijzigingsproces geagendeerd om een gedeeld beeld te hebben bij het proces. De uitgangspunten behorend bij afronding van de VO's moeten in DO-fase binnen de kaders van budget en tijd worden meegenomen.

In mijn brief van 13 oktober jl.¹⁹ heb ik u geïnformeerd over de stand van zaken rondom stikstof bij het project renovatie Binnenhof. Binnen de huidige regelgeving is de stikstofuitstoot passend door o.a. de inzet van emissie-armere materieel. Dit loopt mee in de huidige vergunningsaanvragen. Daarnaast presenteerde het kabinet op 15 oktober jl. de structurele aanpak Stikstof²⁰. Het wetsvoorstel bevat een gedeeltelijke vrijstelling van de natuurvergunningplicht voor de bouwsector. De vrijstelling geldt voor bouwactiviteiten in de bouw- en sloofphase, waarin emissies tijdelijk en beperkt zijn. Het wetsvoorstel is inmiddels aangenomen. Deze vrijstelling in de wet geldt daarmee ook voor de renovatie van het Binnenhof.

6. Communicatie en omgeving

De gemeente Den Haag schrijft onder meer in de Raadsbrief²¹: «Het Binnenhof is verweven met onze binnenstad en vormt een belangrijke attractie voor de Haagse bezoekerseconomie. Vanwege dit grote belang hebben de gemeente en het Rijksvastgoedbedrijf de ambitie uitgesproken om de bezoekersaantallen tijdens de renovatieperiode op peil te houden,

¹⁹ Kamerstuk 34 293, nr. 97.

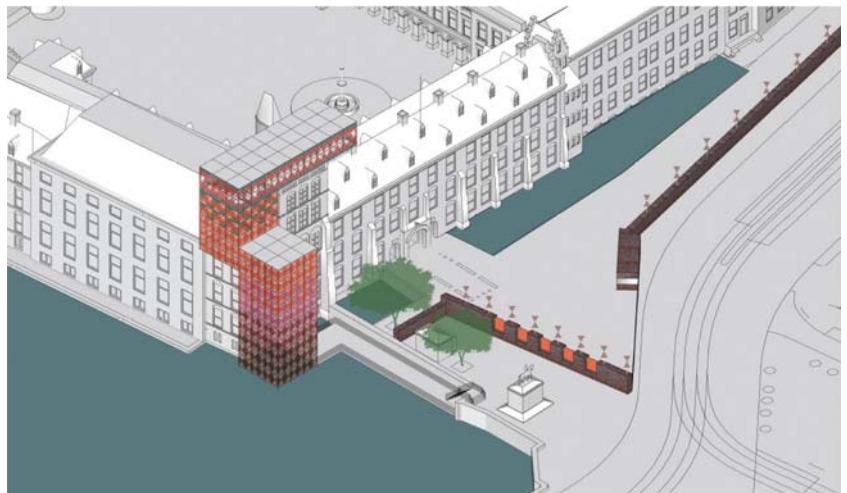
²⁰ Kamerstuk 35 600, nr. 2.

²¹ Raadsbrief DSO 10106459, d.d. 12 mei 2021.

om zo de mogelijk negatieve effecten van de renovatie te beperken., samen met de gemeente Den Haag en in goede afstemming met de omgevingspartijen, voor in. Dit is vastgelegd in de publicatie «Renovatie Binnenhof, met oog voor de omgeving»²². De gemaakte afspraken zijn tot stand gekomen op basis van een participatietraject.»

Om aan deze ambitie gestalte te doen wordt een uitkijkpunt gerealiseerd, komt er een informatiecentrum, worden aangeklede bouwschuttingen ontwikkeld en worden rondleidingen gedurende de bouw georganiseerd, met inachtneming van de dan geldende COVID-19 maatregelen. Aan deze plannen wordt in nauwe samenwerking met gemeente en omgeving invulling gegeven. Middels een stakeholderonderzoek – waarvan dit voorjaar de 0-meting heeft plaatsgevonden – wordt de tevredenheid van de direct omwonenden, ondernemers en andere belanghebbenden gemeten, en op basis van de uitkomsten kan zo nodig bijgestuurd worden. In samenwerking met de gemeente is op 17 mei jl. een tweetal informatiebijeenkomsten georganiseerd betreffende de renovatie van het Binnenhof.

Het informatiecentrum zal worden gerealiseerd in nabijheid van het Binnenhof en is komend najaar gereed. Het uitzichtpunt – vervaardigd vanuit de duurzaamheidsgedachte en circulair bouwen – wordt ter hoogte van de Mauritstoren gerealiseerd. Een impressie van het uitzichtpunt, met daarbij de te realiseren «Hofgracht»:

De Staatssecretaris van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties,
R.W. Knops

²² Gemeente Den Haag, RIS296473.